

Partneri alebo protivníci?(Dve teórie sociálnej identity)

Tibor Žingora

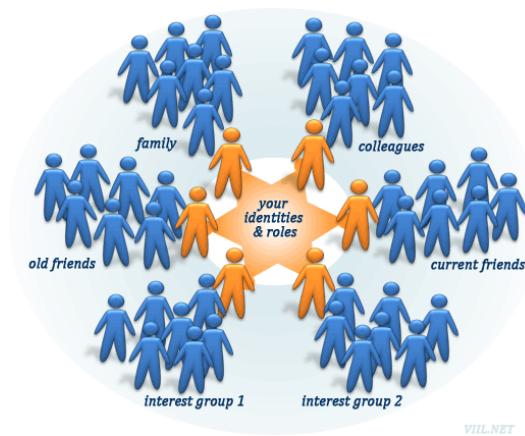
Psychologický ústav FFMU, Brno
info@psychologon.cz

Cieľom tohto článku je oboznámenie čitateľa s dvomi teóriami sociálnej identity- teóriou identity a teóriou sociálnej identity. Už ich názov môže viesť čitateľa k dojmu, že sa jedná prinajmenšom o dve veľmi podobné, podľa niektorých autorov, až zlučiteľné prístupy štúdia identity a normatívneho správania. Preto budú v článku uvedené rozdiely ipodobnosti, vďaka čomu bude čitateľ schopný odlišiť jednu teóriu od druhej.

The aim of this article is to familiarize the reader with two theories of social identity- theory of identity and theory of social identity. Already the titles of these two theories can lead the reader to the impression that these two theories are at least very similar, according to some authors, compatible approaches to the study of identity and normative behavior. Therefore, there will be mentioned differences and similarities in the article, allowing the reader to distinguish one theory from another.

1. Teória identity

Základy teórie identity položil Stryker (Stryker 1968). Strykera inšpirovala teória symbolického interakcionizmu, s ktorou zdieľa názor, že človek je ovplyvňovaný prostredím a naopak prostredie človekom. Rozdielom medzi nimi je názor na organizáciu spoločnosti, ktorú teória identity považuje za štruktúrovanú a jej stavebnú jednotku nazval *rolová identita*. Rolové identity sú sebadefinície, ktoré ich držitelia prisudzujú samých sebe na základe role, ktorú zastupujú v spoločnosti. Roly sú súbory predpokladov požadovaného správania sa ostatnými. Tie sú hierarchicky organizované. Na špici pomyselnej pyramídy sú roly, ktoré sú identity najužšie zviazané so správaním, čiže sa s najväčšou pravdepodobnosťou prejavia. Keď sa prejavia slúžia nielen ako návody správania sa, ale aj ako pomôcky odlišenia jednotlivých rol medzi sebou. Napríklad rola matky získava význam v spojení s rolou otca (Hogg, 1995). Môže však nastať situácia, kedy je tlak situácie príliš silný, zachováme sa podľa návodu okolia a nemusí to znamenať, že dané správanie nám je vlastné. Teória identity nezabúda ani na význačné sociálne charakteristiky ako napríklad rasa, či pohlavie. Podľa Strykera majú iba nepriamy vplyv na správanie prostredníctvom rol, ktoré zasahujú.

Každý z nás je charakteristický tým, aké úlohy, či povinnosti sú mu vlastné. Fungovanie človeka by sme si podľa teórie identity mohli predstaviť ako kruh. Začiatočný bod sú roly, ktorých má každý z nás viacero (syn, študent, zamestnanec apod.), tie ovplyvňujú správanie ich nositeľa, ktoré následne ovplyvňuje identitu, čo umožňuje cyklus sa opakovať znova.

Predstavte si zlodeja vykrádajúceho sa z okna s vrecom prepchátnym nakradnutým lupom... Niekoľko by vašu predstavu nazval stereotyp, niekoľko prototyp a teória identity ho nazvala štandard identity. Jedná sa o mentálny obraz zástupcu roly/ skupiny, ako napríklad zlodeja, či modelku. Určite ste sa už stretli s tým, ako dokáže stereotyp ovplyvniť správania, rovnakú schopnosť má aj štandard identity.

Ako som už spomíнал, význačné roly (stojace na vrchole hierarchie rol), sú vyvolané s väčšou pravdepodobnosťou ako tie, ktoré sú hierarchicky nižšie. Teória prináša vysvetlenie pojmom záväzok, čo je naša predstava závislosti vzťahov s pre nás významnými ľuďmi na rolovom výkone. Sú dva druhy záväzkov- prvým je *interakčný záväzok*- počet roľí zviazaných s určitou identitou, druhým je *afektívny záväzok*- dôležitosť vzťahov spojených s identitou (Stryker 1980). Táto teória zahrňuje intimitu vzťahov (cez stupeň záväzku) a spája sociálnu štruktúru s vývojom a udržiavaním vzťahov.

2. Teória sociálnej identity

Počiatky teórie sociálnej identity sú spojené s Henrim Tajfelsonom. Zrod myšlienky pravdepodobne nastal počas štúdie minimálnych skupín, ktorej cieľom bolo odhalenie podstaty predsudkov, ale jej plné rozpracovanie bolo uskutočnené až spoluprácou s Johnom Turnerom v Bristole (Turner, Brown, Tajfel, 1979). Ich cieľom bolo sformulovanie teórie, ktorá sa vyhne redukcionizmu a zároveň bude schopná skombinovať individuálny prístup a širší sociálny kontext ľudského správania. Gro tejto teórie spočíva v predpoklade, že ľudia sú členmi rôznych skupín. Tieto členstvá sa podieľajú na identite jedinca, na tom kto je, ako sa správa, či ako myslí. Skúste si predstaviť, členom ktorých skupín ste (napr. študent, zamestnanec). Pravdepodobne si uvedomíte, že niektoré členstvá sú pre vás dôležitejšie ako iné, čo znamená, že identita vyplývajúca z takéhoto členstva sa prejaví s väčšou pravdepodobnosťou.

Sociálna identita pracuje s dvoma socio- kognitívnymi procesmi a to s *kategorizáciou* a *sebaposilnením* (*self- enhancement*). Kategorizačný proces, pracuje s normami a stereotypmi, vďaka čomu sme schopní zaradiť seba i ľudí do skupín. Sebaposilnenie pracuje s potrebou pozitívneho nahliadania na seba a keďže je príslušnosť ku skupine taktiež zdrojom identity, porovnávame referenčnú a cudziu skupinu v oblastiach, ktoré sú pre nás výhodné, z čoho pramení jej pozitívne hodnotenie.

Dôležitým aspektom teórie sociálnej identity je interakcia kategorizácie, sebaposilnenia a štruktúry subjektívnej viery (*subjective belief structure*), čo je predstava vzťahu vlastnej a cudzej sociálnej skupiny. Určite ste sa už stretli so snahou niekoho okolo vás patriť k inej sociálnej vrstve. Ak by sa mu to podarilo, jednalo by sa o *sociálnu mobilitu*. Tá môže nastať, ak sú podmienky pre prechod priaznivé. *Sociálna zmena* je psychická zmena hodnotenia členstva v skupine. Štruktúra subjektívnej viery ovplyvňuje spôsob dosiahnutia pozitívneho hodnotenia sociálnej identity. Napríklad ak je jedinec presvedčený o legitímnosti a stabiliti nižšieho statusu svojej sociálnej skupiny, ale je podľa jeho názoru možné stať sa členom vyšej sociálnej skupiny, bude sa snažiť psychicky stať sa jej členom. Na druhej strane ak je presvedčený o nespravodlivosti a nestabilnosti nižšieho statusu svojej sociálnej skupiny, dokonca prechod k tej s vyšším statusom považuje za nereálny a iný sociálny poriadok pokladá za dosiahnuteľný, bude solidárny k vlastnej skupine a prejaví snahu zlepšenia jej postavenia (Hogg, 1995).

V 80. rokoch rozpracoval Turner teóriu, ktorá podporila už stávajúcu teóriu sociálnej identity- *self kategorizačnú teóriu*. Zameriava sa na oba procesy kategorizácie, čiže hľadanie rozdielov a podobností. Jedným z prínosov je *akcentačný efekt* (*accentuation effect*), ktorý spočíva v stieraní rozdielov vo vnútri skupín a tým v zdôrazňovaní rozdielov medzi skupinami. V podstate ide o vnímanie väčších rozdielov medzi ľuďmi, pokiaľ patria do rozdielnych skupín, ako by tomu bolo, keby do žiadnej skupiny (alebo kategórie) nepatrili.

Kategorizovanie vedie k vnímaniu jedincov ako zástupcov skupín a nie ako unikátnych jedincov, čo spôsobuje depersonalizáciu, ktorá je podkladom viacerých fenoménov ako napríklad etnocentrismus, stereotypy a podobne. Priemerný alebo ideálny zástupca danej skupiny je prototyp a keďže zástupcovia jednej skupiny majú vo väčšine prípadov rovnaké informácie, zdieľajú aj prototyp. Prototypy nie sú

statické, ale môžu sa meniť v závislosti na sociálnom kontexte. Z tohto dôvodu sú prototypy silne ovplyvnené tým, čo je pre cudzú skupinu význačné (Hogg, 1995). Napríklad pri strete euro-americkej kultúry s čínskou kultúrou môžu byť zdôrazňované iné aspekty ako pri strete s inou kultúrou. Hogg (1995) použil príklad, keď sa katolíci definujú v kontradikcii skôr k moslimom, ako napríklad k protestantom. Jednoducho sú zdôrazňované najvýraznejšie a najčitateľnejšie rozdiely v bezprostrednom sociálnom kontakte.

3. Vzdialení príbuzní?

Podobnosti medzi oboma teóriami sa nedajú poprieť, ale aké sú dôvody? A) Jedným z vysvetlení, že teória sociálnej identity je rozpoznateľná od ostatných teórii sociálnej psychológie, pretože inklinuje k sociologickým teóriám (teória identity je sociologická teória). Snaží sa totiž vysvetliť skupinové správanie v termínoch sociálnych i psychologických. B) Ďalším dôvodom je predpoklad primárnosti vplyvu society na identitu a správanie. C) Identita je členená do zmysluplných jednotiek- teória identity hovorí o rolach a teória sociálnej identity o prototypoch, či normách. D) Podobnosť môžeme vidieť aj v internalizovaní identít, ako som už spomíнал vyššie, teória identity hovorí o tvorbe záväzku a teória sociálnej identity o self- kategorizácii. E) Nakoniec by som rád uprial čitateľovi pozornosť aj na procesy depersonalizácie (teória sociálnej identity) a self- verifikácie (teória identity), čo je kategorizovanie osôb pod prototypy (teória sociálnej identity) a štandardy identity (teória identity), ktoré majú taktiež spoločné črty.

4. Ako si ich nezmýlit?

Nejedná sa o dve totožné teórie, a preto sú medzi nimi rozdiely. A) Prvý vyvstáva už z podstát teórii, čiže z teoretického prístupu. Kedže je teória sociálnej identity psychologickou teóriou, kladie väčší dôraz na kognitívne procesy a ich dôsledky (napr. etnocentrismus, sociálna polarizácia). Zástancovia teórie identity sa zaoberajú správaním vyplývajúcim z rol (napr. sexuálne zneužívanie, školský výkon). (Burke, Stets, 1998) B) Teória sociálnej identity sa sústreduje na význam identifikácie so sociálnou skupinou: „kto si?“. Na druhej strane teória identity sa zaberá rolami a ich dôsledkom na správanie: „čo robíš?“. C) Jedným z ďalších rozdielov je potreba recipročného vzťahu členov skupiny, aby došlo k prejavu roly (teória identity). Druhá teória tvrdí pravý opak- interakcia s ostatnými členmi potrebná nie je. Dôvodom je zdieľanie percepcií a informácií, ktoré sú podkladom pre správanie všetkými členmi referenčnej skupiny. D) Ďalší rozdiel môžeme spozorovať v zameraní jednotlivých prístupov. Zatiaľ čo teória sociálnej identity je orientovaná na viac makrosociálne prvky ako vzťahy medzi referenčnou skupinou a inými skupinami, na druhej strane pohľad zástancov teórie identity smeruje na procesy vo vnútri skupiny a to hlavne na výkon rol. E) Podľa môjho názoru jedným z plusov teórie identity a zároveň rozdielom od teórie sociálnej identity je pravdepodobnosť s ktorou sa identita aktivuje v sociálnom kontexte. Teória sociálnej identity počíta s možnosťami áno- nie. V teórii identity figuruje pravdepodobnosť aktivácie, čo znamená široké rozpätie možností. Rozdielov i podobností by sa pravdepodobne dalo nájsť viaceru, ale podľa môjho názoru sú tieto tie základné pre orientáciu čitateľa v tejto téme.

5. Budúcnosť

Ako to už býva, názorov na jednu vec sa objavuje viacero a rozdielom nie je ani porovnanie, ktorá teória je lepšia alebo či je možné teórie zlúčiť. Zástancovia ich zlúčenia argumentujú napríklad tým, že rozdiel medzi nimi má zväčša jazykový podklad (Stryker, 1997). Potreba zjednotenej teórie sa objavuje v prácach viacerých autorov, názor na to ako dospiť k tomuto cieľu avšak nie je jednotný. Napríklad Burke a Stets (1998) tvrdia, že rozdiely nie sú neprekonateľné a malo by dôjsť k fúzii, dokonca vo svojej práci podávajú návrh zjednotenej teórie. Na druhej strane existuje názor (napr. Hogg, 1995), že zjednotenie možné nie je aže rozdiely sú neprekonateľné. Potrebu jednej teórie nepopiera, ale hovorí, že najlepším spôsobom, ako ju dosiahnuť je postaviť teórie tvárou v tvár a tak zistiť, ktorá je lepšia.

Zdroje:

1. **Stets E. J., Burke J. P. (2000).** Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 63, 224-237.
2. **Hogg A. M., Terry J. D., White M. K. (1995).** A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 58, 255-269.

3. **Stryker S. (1968).** Identity Salience and Role Performance: The Importance of Symbolic Interaction Theory for Family Research. *Journal of Marriage and the Family*, 30, 558-564.
4. **Stryker S., Statham A. (1985).** Symbolic Interaction and Role Theory. 311-378 in *The Handbook of Social Psychology*, 3rd ed., Lindzey G., Aronson E. (eds.). New York: Random House.
5. **Tajfel H., Wilkes A. L. (1963).** Classification and quantitative judgement. *British journal of psychology*. 54. 101-114.
6. **[Untitled Picture of figures representing identities and roles]. (2009).** Retrieved January 9, 2013, from: <http://blog.viiil.net/2009/12/generic-social-networks-and-your-identity/>
7. **Day 303: My Identity [Photograph]. (2010).** Retrieved January 9, 2013, from: <http://www.flickr.com/photos/56695083@N00/4464828517/>
8. **[Untitled Picture of siluets of different colours].** Retrieved February 15, 2013, from: <http://www.pbs.org/wnet/need-to-know/the-daily-need/the-penn-state-riots-the-99-percent-and-the-powerful-psychology-of-group-identity/12336/>
9. **Turner, J. C., Brown, R. J., Tajfel, H. (1979).** Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European Journal of Social Psychology*. 9. 187-204.

Citace článku:

Žingora, T. (2013). Partneri alebo protivníci? (Dve teórie socialnej identity) *PsychoLogOn* [online]. 2 (1), s.52-55. [cit. vložit datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://psychologon.cz/data/pdf/147-partneri-alebo-protivnici-dve-teorie-socialnej-identity.pdf>>. ISSN 1805-7160.